

Farsangi szokások Somogyban¹

A farsang (nagyfarsang) ideje a keresztény kalendáriumok szerint vízkereszttől hamvászórszerdáig terjed. Mivel a húsvét időpontja változó, ezért a farsang az egyik évben rövidebb, a másikban hosszabb. A húsvétot negyvennapos böjt előzi meg, tehát húsvétból visszafelé számítva a hetedik vasárnapot tekinthetjük a farsang végének: tulajdonképpen ekkor, a húshagyókeddel záródó három napban, az úgynevezett „farsang farkában” vannak a legnagyobb mulatozások. Ilyenkor, a hosszú böjt előtt, a farsangolók még utoljára kitombolják magukat. Ehhez a három naphoz kapcsolódnak Somogyban is a farsangi bálok, pincszerezések; az utolsó naphoz pedig a zajos, maszkás felvonulások és a vénlányokat kicsúfoló „tuskóhúzások”.

A farsang volt a lakodalmak ideje is, az év más részében erre már kevés lehetőség volt, legfeljebb a húsvétból pünkösdig tartó zöldfarsang, és a szüret utántól adventig terjedő kifestés jöhetett számításba. De ezeket az időszakokat csak a házasság szempontjából nevezték farsangnak, a nagyfarsangot jellemző népszokások ide nem kapcsolódnak.

Somogyban is van szórványos emléke a farsangvasárnapot megelőző *kövér csütörtök* megünneplésének. Ezt a napot Somogyszentpálon *torkos csütörtök*nek nevezték. Ilyenkor a szőlősgazdák kimentek a hegyre, néhány tőkét megmetszettek, utána vidám pincszerezés következett. Ebben a balatoni Nagyberék melletti községben a halászás, horgászás mindig nagyon jelentős volt. Ezen a napon előkészítették, kijavították eszközeiket, hűtik szerint, ha ezt torkos csütörtökön teszik, a halak is torkosok lesznek, jobban kapnak a csalira.²

A farsangi bálok, pincszerek

A legtöbb somogyi faluban, különösen pedig a német telepések körében meghatározták a farsang végi bálok rendjét. Nágocson pl. négynapos multság volt, szombaton a nős embereké, vasárnap a fiatalság batyus bálja volt, hétfőn tűzoltó- és iparosbál szokott lenni, a keddi nap mindenkié. A pusztaszemesi németeknél farsangvasárnapon az ifjúság egy betanult színdarabot mutatott be, ezt bál követte. Hétfőn volt a „páros bál”: a fiatal házások batyus bálja, kedden pedig éjfélig mindenki bálozhatott.

Csökölyben a húshagyókeddi batyus bált egyik évben a még nőtlen legények, a másik évben a nős férfiak rendezték. „A batyut a hátukra kötötték, és ezzel kezdődött el a tánc is. Aki kezdte a táncot, továbbra is a hátán tartotta a batyut, a többiek pedig az asztalra rakták az ennivalót.”³ A batyuba általában sült húsokat és sült tésztákat szoktak vinni, és azt egymást kínálgatva fogyasztották el.

Mesztegyőn húshagyóvasárnap estéjén rendezték a farsangi bálokat. A cselédség és a szegények a Poletárban lévő kocsmában, az iparosok, erdészek, halászok a Varga-kocsmánál, a pógárok a Horváth-kocsmánál báloztak. Az első legény parancsolt, a fiatalok nem keveredtek, mindenki a maga társadalmi csoportjában bálozott.⁴

¹ Részlet a szerző A Kalendáriumi jeles napok népszokásai és hiedelmei Somogyban című könyvéből. (Kaposvár, 1995)

² Hoss József somogyszentpáli gyűjtése

³ Néprajzi Adattár a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumban (továbbiakban NA) 1719/84.

⁴ *Németiné Boucz Hajnalka*: Jeles napí szokások Mesztegyőn c. szakdolgozatából.

Buzsákon farsangvasárnap szokták felidézni a *kánai menyegző* emlékét: a rózsafüzértársulat tagjai vezetőjük házánaál jönnek össze, kocsonyát, bort, süteményeket hoznak magukkal. Az asztalt fehér abrosszal terítik le, ráteszik a Szent Család képét, egy Mária-szobrot és két gyertyát. Először Mária-énekeket énekelnek, majd a loretói litániát és a különböző rózsafüzéreket mondják el. Ezután kirakják az enivalót és eléneklük a kánai menyegzőről szóló éneket, elfogyasztják az enivalókat.⁵

A farsang farkában a szőlősgazdák körében elmaradhatatlan a *pincszerezés*, ebben is egyfajta szokásrend érvényesült. Hajmáson vasárnap a fiatal emberek, hétfőn a menyecskék, kedden az idősebb férfiak mulattak a pincéknél. Szokás volt Somogyban is *asszonyfarsangot* tartani. Osztopánban például húshagyóhétfőn csak az asszonyok mehettek a szőlőhegyre, onnan énekszóval, táncolva jöttek vissza a faluba.

Mernyén vasárnap délután a férjes asszonyok a szőlőhegyi pincéknél mulattak a barátjaikkal, komaasszonyaikkal, sógornőikkel és azokkal az asszonyokkal, akik a mezei munkában rendszeresen velük dolgoztak. Cukrot is vittek magukkal borforraláshoz. Általában egy pincénél 6-8-10 személy farsangozott. A lányok itt húshagyókedd reggel 8-9 óra tájban indultak pincszerezni, őket később a legények is meglátogatták. Mindegyik évben más-más pince került sorra.⁶ A lakócsai horvátoknál az asszonyfarsangban a hagyomány szerint rétest sütöttek, késő este ők is a kocsmába mentek, ott a férfiakkal közösen mulatva eltemették a nagybögöt.⁷ Göllében még a közelmúltban is tartottak asszonyfarsangot.

A húshagyókeddi bálók, pincszerek csak éjfélig tartottak, mert katolikus vidékeken (Zamárdi, Törökkoppány, Mesztegyő, Somogyzentpál stb.) *éjféltkor megszólalt a harangszó*, mindenkinek haza kellett menni, mert megkezdődött a böjt időszaka.

A somogyzentpáli megmagyarosodott horvátok sajátos szokása szerint itt a húshagyóvasárnapot *vők napjának* is nevezik, mert ekkor a fiatal házaspárok egész nap a menyecske szüleinél vendégeskednek.⁸

Farsangi ételek

A farsang végi három napnak megvolt a maga hagyományos étrendje. Büsszüben például vasárnap mákos és diós kalácsot sütöttek, hétfőn rétest, kedden pedig fánkot. A berzenceiek kedden tyúkhúslevest főztek és természetesen fánkot sütöttek. Mindenfelé arra törekedtek, hogy szép „pántlikás” fánkjuk legyen. A fánkhoz számos hiedelem kapcsolódik. Amikor a büsszű háziasszony dagasztotta a fánkot, a kovászos kezével kiment a kertbe, megfogta vele a gyümölcsfákat, hogy sok termést hozzanak.⁹ A kapolyiak, mesztegyőiek az elsőnek kisütött fánkokat a tyúkoknak adták, hogy jó tojók legyenek. Mesztegyőn a fánkon kívül perecet is sütöttek, ezt adták a maszkásoknak. Természetesen bőven fogyasztottak húsételeket, hiszen a farsangban uralkodó Konc királyt hamvazószerdán legyőzni majd Cibere vajda, tehát a zsír- és húsnélküli böjti ételek, a cibereleves ideje következik el.

A farsangi maszkázás

Egy XV. században élő bővérű somogyi menyecskével történt meg az a baleset, hogy farsang idején részegen a Kapos mocsaraiba tévedt, és ott lelte halálát. (A Kapos folyó még a múlt század eleji szabályozásáig, a Kanális megásásáig 1-2 km széles

⁵ Vö. *Manga János*: A kánai menyegző változatai – Ethn. 1946. 60. old. A kánai menyegzőről szóló ének szövegét 1. Együd Árpád: Somogyi népköltészet 1969. 166-7. Megjegyezzük, hogy ezt az éneket Kapolyon vízkeresztkor éneklük, amint erre itt már felhívtuk a figyelmet.

⁶ NA-1732/85.

⁷ *Bödöné Keresztes Mária*: Somogyi Honismeret 1976. 1-3. 110-111. old.

⁸ *Hoss József* somogyzentpáli gyűjtéséből.

⁹ Saját gyűjtés

pangó vizet, nádast és mocsarakat jelentett!) Ezt az esetet Temesvári Pelbárt írja le prédikációjában: „Az Úr 1480-ik évében... a Kapos mellett egy asszony több fiatalasszonnyal együtt férfiruhába és másfajta ruházatba öltözve, álarcos játékot űzött. Egyszerre csak az asszony, aki leginkább buzdította őket erre, miközben egy falubelinek házában a többiekkel együtt táncoltak, egy démon által a táncolók köréből elragadtatott. A démon láthatatlan volt, így nem tudták, hová jutott. De mikor észrevették, hogy a mulatság vezetője nincs jelen, elkezdtek keresni, hová tűnhetett el. Mikor kimentek a házból, és akkor az összes jelenlévő férfiának és asszonyoknak füle hallatára ez az elrabolt asszony a Kapos mocsarai között gyászos hangon elkezdett kiáltozni: jaj, jaj, jaj! Erre a zajra mindannyian megrémültek, de mivel ez későn, sötétedés után történt, senki sem mert a mocsarak közé hajózni, hogy meglássa, mi történik, vagy hogy segítséget nyújtson neki... Miután ez a szerencsétlen asszony még hosszabb ideig jajgatott nagy panaszkodással a démonok kínzása miatt, úgy elpusztult, hogy többé sem a testét nem találták, sem ruhái nem kerültek elő. Így tehát nyilvánvaló, mily szörnyű módon veszíti el az Isten az ilyeneket.”

Az idézetből kitűnik, hogy az egyház régen ellenezte és tiltotta a böjt előtti vigadózásokat, ennek a példabeszédnek is az elrettentés volt a feladata. A démonok ugyanis maguk az ördögök voltak, akik farsang idején sok bűnös embert meg tudnak szerezni maguknak. A korabeli prédikátor így festi le a farsang végi mulatozásokat: „Ó jaj, ezekben a napokban hány keresztény ember fordul a kegyelem világosságából a sötétség cselekedeteihez, vagyis a torkossághoz, az iszákossághoz, a bujálkodáshoz. Az efféle emberek a farsangban istenüknek választják az ördögöt, akit álarcos mulatsággal és fajtalan énekkel dicsőítenek...”¹⁰

A szigorú tilalmazás ellenére a farsangi mulatozás szokása napjainkig fennmaradt, persze az egyház később már belátta, hogy nem tilthatja be őket, csupán a mértéktelenségre intett. Sőt a múlt század második felében farsang utolsó 3 napján általános tanítási szünet volt.¹¹

Somogyban régen minden népcsoport körében ismeretes volt a *maszkázás*, a *maskurába öltözés*. Ez a hagyomány néhány községben ma is eleven, sőt városainkban, pl. Kaposváron Dorottya napján idegenforgalmi látványossággá vált. Húshagyókedden, a farsang utolsó napján maszkások járták az utcákat, bekopogtak a házakhoz is. A fiatalok (a fiatal házaspárok is) álarcot öltöttek: a férfiak női, a nők férfiruhába bújtak, arcukat bekormozták, vagy álarcot, pl. harisnyaszárt húztak rá. Csurgó környékén kenderkócóból szakállt csináltak, a kalapjuk mellé lúdszárnyat vagy kukoricaszirmot tűztek. A nők söprűt vettek a kezükbe, ezzel verték meg a nézelődőket, a férfiak borosüveget vittek: az üveg tartalma növelte jókedvüket. Az utcai járókelőket ijesztgették, aki közel ment hozzájuk pálcákkal megcsapkodták, és mindenféle bolondságokat eszeltek ki. A mi vidékünkön – a horvát eredetű Berzencét kivéve – nem öltöttek fel állatmaszkokat és a mohácsi busókhöz hasonló faragott álarcokat sem. A legtöbbször cigányasszonynak, menyasszonynak, öregembernek vagy pólyát vivő öregasszonynak öltöztek. A mezőcsokonyai maszkások nem beszéltek, csak bólogattak a fejükkel, nehogy a hangjukról fölismerjék őket. Meglátogatták az ismerős házakat, a zsebüket ütögették, hogy a háziasszony odategye a kalácsot, a pénzt és egyéb maszkásoknak járó adományt. A húshagyókeddi maszkajárás után a legtöbb faluban bált rendeztek, és csak ott derült ki, hogy az egyes álarcok kit rejtettek. A maszkásoknak a legtöbb helyen fánkot adtak, ezért hosszú nyelvű fakanalat vittek magukkal, erre húzták a fánkokat (Bodvica, Felső-mocsolád). Vésén ugyanebből a célból ágas fával jártak, erre tűzték a fánkot. Amikor a

¹⁰ Idézi *Dómótör Tekla*: Naptári ünnepek – népi színjátás. Bp. 1964. 82-83. old.

¹¹ L. Néptanítók naptára az 1886. évre. Szerkeszti Ziegler Géza (a későbbi nevén Gárdonyi Géza)

háziak tapogatták, csiklandozták, bögyözték őket, a fakanállal ráütöttek a kíváncsiszók kezére. Ezen a napon Buzsákon is igen eleven az utca, itt fehér lepedőt és cifra álarcot is vesznek magukra. Somogyudvarhelyen a maszkások átlátszó ruhát (tillanglit) takarnak az arcukra. Balatonszentgyörgyön a maszkások répából csináltak fogat maguknak, vánkost tettek a hasukra, hátukra, rongyos ruhába öltöztek, nagy bottal jártak. Itt a gyerekek is maszkáztak, számukra húshagyókedden iskolai szünet volt. A csökölyi menyecskék férfiruhába öltöztek, répából falloszt készítettek maguknak.

A maszkázás régebbi hagyományaihoz tartozik a *szalma- és hánscruhák készítése* és az *állatalakoskodás*. Libickozmán „régén szalmából szoknyát csináltak, kezükbe köcsögöt vettek, amely hólyaggal volt lekötvé, és ezt ütögetve, meg fésűpapírral vagy ronggyal behúzza és fújva szolgáltatta a zenét.”¹² A marcaliak emlékezete szerint: „szalmával körülfontak bennünket, úgy jártuk a falut. Elég csúnyák vótunk, csúnya álarcokba, az vót a jelszó, még nē ismerjék az embért.”¹³ A Dráva mellett, a horvát eredetű Vízváron „kifordított bundákat szedtek magukra, szalmával kötözték tele magukat... Fölötözték cigánynak is, vitte a hátán a teknyőt, benne a gyereket. Még csinyákat fából két nagy, magas lábakat, úgy gyűttek. Aztán ácsnak ötözött, beüt a szobába, a szekercével éggyet a fára vágott, éggyet a földre.”¹⁴

Állatalakoskodásról Somogyban csak Berzencéről van adatunk, Együd Árpád a húshagyókeddi medveherelés szokását mutatja be a Csodatéví szarvasnak ezer ága-boga című tanulmányában. Itt a horvát eredetű etnikum szokásáról van szó. A maszkajárás központi szereplője a medve volt, amely „körül volt tekerve zsupszalmával, a kezei, az összes teste nyakig”. Két ember lánccal vezette, azok kabátja alatt tepsí volt, ezen doboltak a medvének. Trombitáltak és doboltak is neki, a medve pedig táncolt rá. A maszkások között volt kosszarvú is. Pénzt gyűjtöttek a medvének, fánkot, rétest is kaptak. A felvonulás végét a medveherelés zárta le, a heréit (két ellakrumpli volt) a tömeg közé dobták, nagy sikonyálással szaladtak széjjel.¹⁵

Mesztegnyőn a maszkások nemcsak fánkot, perecet, hanem tojást is gyűjtöttek:

*Égy-két tojás nēm a világ,
Vakuljon mēg, aki nēm ad.*

A maskarázók nagy csörömpöléssel, vidáman, táncolva közeledtek. Előfordult, hogy két csoport le akarta leplezni egymást, ezért néha összetűztek. Mesztegnyőn is kicsüfolták a pártában maradt lányokat, itt érdekes szokás volt a vénlány számárháton való elárverezése:

*Véget ért a rövid farsang
búsulnak a lányok,
ettől a nagy búsulástól
rāncos a pofájuk.
Nem tudsz férjhez menni,
vőlegényt keresni.*

*Vedd elő az olvasódat,
kezdj el imádkozni.
Húshagyó, húshagyó,
lányokat itt hagyó.
Imádkozik Sári
imádkozik Māri.*

¹² NA-111.

¹³ *Simon Zsuzsa*: Marcali néprajzának és nyelvjárásának főbb jellemzői. Tanítóképző főiskolai szakdolgozat. Kaposvár, 1983. 30. old.

¹⁴ *Balogh Judit* – NA-1451.

¹⁵ *Együd Árpád*: Somogyi Múzeumok Közleménye 1975. 76. old.

*Szamárháton úgy könyörög
a mesztegnyői Náni.*

A maskarázó bandák 10 óra körül összegyűltek, és éjfélig mulattak. A farsangi szokásokat ebben a községben ma is tartják, a honismereti szakkör is több ízben szerepelt velük tévében és a kaposvári farsangon. Az ő feldolgozásukban elégetnek egy szalma-bábut is, s közben ezt kiáltják: „Vidd el bábu a rosszat, hozd meg a jót! Vidd el a betegséget, a hideget, a rossebet!” Valószínűleg ez nem eredeti helyi hagyomány, de lehet, hogy még általuk szokássá válik.¹⁶

Farsangi köszöntések

Somogy déli részén (Kutas, Lábod, Pata, Somogybükkösd) és nyugati felében verses farsangköszöntők, regölők voltak szokásban.

A dél-somogyi magyar községekben a közelmúltban már csak gyerekek jártak farsangot köszönteni, ők is egy hosszú nyársat vittek magukkal, erre tűzték az adományokat. A Lábodon följegyzett köszöntő szövege – hasonlóan a lucázáshoz – termékenység- és bőségvarázsló jellegű, egyes motívumai a regölésből kerültek bele:

*Hipp-hopp farsang!
Itt őtéik az ártányt,
nem adják a majját,
csak a szalonnáját.
Itt is adnak, ott is adnak,
a jámbor házába.
Adjon az Úristen ennek a gazdának,
nyóc kis ökröt, két kis béröst,
arany ekét a földjébe,
arany vesszőt a kezébe.
Haj rege rajta,
ezt is megengedte,
érni az Úristen,
hogy ide gyühhettünk,
szalonnát öhettünk.¹⁷*

Szenyérben Vikár László népzenekutató 1952-ben írta le a farsangköszöntés szokását. Négy-öt fiú, rongyos ruhába öltözve, álarcval vagy kifestve járt házról házra. A következő verset énekelték:

*Elmúlt a hosszú farsang, mihaszna sirassuk.
Strassák a lányok az itthonmaradásuk,
akiknek a sok méregtől ráncos a szoknyájuk/pofájuk.
Rukukuku kuku!
Hegyes-begyes disznóláb,
hegyes-begyes szarkaláb
Rukukuku ku!
Adjon az Isten ennek a gazdának
nyolc ki ökröt,
két kis bérést,
arany ostort a kezébe,
arany ekét a földjére.
Rukukuku ku!*

¹⁶ Kővesdi Tiborné gyűjtése és Némethné B. H. szakdolgozata alapján.

¹⁷ Saját gyűjtés

*Ha nem adnak szalonnát,
kifűrjük a gerendát.¹⁸*

Vikár László ugyancsak Szenyérből gyűjtötte a közismert dallamú, többnyire a Gerely-járásnál szokásos ábécés verset. Itt azonban sajátos farsangi szövege van, az első három versszak a következőképpen hangzik:

*1. A, a, a, a, farsangi napokban
a farsangi napokban legyünk mi is vigabban,
a, a, a, a farsangi napokban.*

*2. A, a, a, a farsangi diákok,
a farsangi diákok piros nadrágban járnak
a, a, a, a farsangi diákok.*

*3. Ből, ből, ből, három nagy keszkenőből
mind asszonyok, mind lányok
elül bögyöt csinálnak,
böl, ből, ből, három nagy keszkenőből¹⁹*

A Lakócsa környéki horvátoknál a legények ötös csoportokban jártak farsangot köszönteni, az egyik dudált, a többiek kólót táncoltak. Az egyik legény nyársat tartott a kezében, és a következő verssel köszöntötte a háziakat:

*Hipp, hopp farsang,
vágтам egy nagy nyársat.
Nem kell nekem mája,
csak a szalonnája.
Ha nem adnak szalonnát,
kifűrom a gerendát!*

Ezután a hegyes nyársat bedugták a mestergerendába. Azt kívánták a házigazdának, hogy olyan bő termés legyen, hogy a plafonig érjen a búza. A házigazda a köszöntő legényeket borral, pálinkával kínálta meg.²⁰ Az énekes, verses farsangköszöntőknek Somogyban gazdag változataik vannak. Együd Árpád a Somogyi népköltési gyűjteményben szép példákat mutat be Pogányszentpéterről, Bizérről. Sok változatban a Balázs-járás és a farsangolás keveredik, ez nem véletlen, hiszen a február 3-i balázsolás a farsang idejére esik.²¹

Kerékhúzás, tuskóhúzás

A Bőszenfa környéki németeknek sajátos szokásaik voltak. Farsangvasárnap a legények egy hosszú botra pereceket fűztek, és házról házra jártak vele. Minden lány kapott a perecből, cserébe krumplit, tojást és egyéb enivalót adott a legényeknek, akik ebből este nagy lakomát csaptak. Vasárnap a legények, hétfőn a házas emberek rendeztek bált. Kedden volt a *kerékhúzás*: egy szekerre kereket erősítettek, erre egy fiút és egy lányt ábrázoló rongyba ba kerül. Muzsikaszóval, közösen húzták a kereket.²²

A barcsi németek maszkázásban is szerepelt egy tréfás jegyespár. „Két bábut öltöztek fel ruhába, és azt a kocsi végéhez kötötték úgy, hogy a két bábu kerekeken

¹⁸ MNT II. Jeles napok.

¹⁹ MNT II. Jeles napok.

²⁰ *Bődő Istvánné*: Nagyszüleink ünnepei Lakócsán. Barcsi kalendárium. Barcs, 1989. 51-52. old.

²¹ *Együd Árpád*: Somogyi népköltészet 278-281. old.

²² *Farkas Márta*: Terecsenypuszta néprajzi és nyelvjárási jellegzetességei c. szakdolgozatából.

körbeforgott." E két bábus neve is volt: Hánzi és Krédli.²³ Egy későbbi emlékezés szerint a két bábú kócos, lompos kinézetű volt és hintón vitték őket. „A maszkák gyalog mentek, és bennünket gyerekeket, akik körülöttük nyüzsögtünk, kormos kézzel meg-mégsimogattak.”²⁴

A farsangi, húshagyókeddi vénlány-, ritkábban vénlegénycsúfolás sajátos módja volt a húshagyókeddi *tuskó*- vagy *tükehúzás*. Hasonló módon, azonos indítékkal történik, mint Göcsejben.²⁵ Somogyban azonban csak kevés helyen gyakorolták, a megye északi részéből (Zamárdi, Kőröshegy, Teleki, Lulla, Kapoly, Zala) van emlékünkről. A szokás régi formája a zamárdiak, kapolyiak emlékezete szerint: vénlánycsúfolás. Ha a farsangban nem mentek férjhez, húshagyókedd éjjelén egy madzaggal a kilincskükhöz kötöttek egy tuskót. A reggel felkelő lány csak úgy tudott az ajtón kijönni, ha ezt a tuskót meghúzta. Másutt már elhomályosodott a szokás értelme.

Zalán úgy tudják, hogy aki a kilincsre kötött tuskót meghúzza, az abban az évben nem megy férjhez, nem nőül meg.²⁶ Lullán teljesen ellenkező értelmezést kapott: „Farsangba, ha a leány legényes házhoz megy látogatóba, míg a leány bent a szobában tartózkodik, a legény kimegy, és egy fatuskóra madzagot köt, melyet aztán a külső kilincsekre akaszt. Ha a leány nyitja az ajtót, az ajtóval együtt a fatuskót is felé húzza. Ehhez az a néphit fűződik, hogy amelyik lánnyal tükét huzatnak, az férjhez fog menni.”²⁷

Mesztegnyőn húshagyókor olyan tréfákat is tettek, amely másutt április elsejéhez vagy húsvéthoz kapcsolódik. Itt „elvitték a kisajtókat a lányos házná, asztán úgy cserétek mög, hogy évített majnem a falunai az asó felére is, onnan mög elhozták a lányos házhó: így csúfolódtak.”²⁸ Csokonai Vitéz Mihály, a kaposi farsangot megörökítő végeposzában a következőket mondja Dorottyáról: *S valamennyi tőkét életében vona, / Ezeket meggyújtá... (II. ének 398. sor).*

Figyelemre méltó a költő ide vonatkozó néprajzi magyarázata: „Szokásban vagyon sok helyeken, hogy, mikor a Farsáng el-műlik, a meg nem házasodott Ifjakkal, és a férjhez nem ment leányokkal, valamely darab fát vagy tőkét nevetségnek okáért megemeltetnek, vagy egy helyről más helyre vitetnek...” Sági Károly igen alapos vizsgálatot folytatott, és megállapította tanulmányában, hogy a tökeemelés, -vitel szokása Somogyban nem ismeretes, ezt Csokonai Szatmárban látta, odavalósi emléket írta meg.²⁹

Pogányszentpéterről származik a szokás egy másik változatának az emléknyma: „Amelyik lány pártában maradt, azoknál húshagyókor vályút tettek a kályha szájába, és azt neki kellett kivennie.”³⁰ A fatuskót szlovén területen, Göcsejben is helyettesítették disznóvályúval. A tuskóvonás nem csupán magyar farsangi szokás, hanem a tőlünk nyugatra fekvő szláv és német vidékeken is hagyomány volt.

Kőröshegyen a következő lánycsúfoló mondóka járta: Farsang előtt az eladó lány így beszélt: „Sicc, macska, mert átugorlak!” Farsang után pedig: „Sicc, macska, mert elesek benned!” Vagyis, amikor még esély volt a férjhez menésre, fürgék voltak, de amikor véget ért a farsang, vénlányok maradtak, már megbotlottak a macskában.³¹

²³ NA-179.

²⁴ Balogh Judit NA-1451.

²⁵ L. Göncz Ferenc: Göcsej... Kaposvár 1914. 237. old.

²⁶ NA-176

²⁷ Lulla monográfiájából, NA-180.

²⁸ Némethné B.H. i.m. 46.

²⁹ Sági Károly: Csokonai Dorottyájának kapcsolata egyik farsang végi népszokásunkkal. Somogyi Honismereti Híradó, 1972.2. 3-17. old.

³⁰ Fejezetek Pogányszentpéter történetéből. *Könyv Judit* gyűjtése 89. old.

³¹ Reötlty Ferenc: Kőröshegy... 343.

Húshagyókeddi hiedelmek

Húshagyókedd jeles napnak számít a hiedelmek szempontjából is. Berzencén korán kelt a ház népe, hogy a magnak való vető kukoricát lemorzsolják. Ezt a madarak nem eszik ki a földből. Ha ezen a napon lustálkodnának, nyáron betegek lesznek. Reggel kenyeret is sütöttek, hogy majd nagyok legyenek a tökök.³²

Mesztegyőn húshagyókedden a szőlő négy sarkát – még rossz időben is – megmetszették, hogy kedvező termés legyen. A régiek szerint ekkor ajánlatos a káposztamagot elvetni, mert ebből tavaszra jó palánta fejlődik. Az ekkor süttött fánkból csipkedni szoktak a tyúkoknak, hogy jól tojjanak.³³ Néhol dologtilalom is társult a farsang utolsó napjához. Az egyik tapsonyi hiedelem szerint, aki húshagyókedden fon, „annak fogát elviszi az íz, még a gyerekeit is”.³⁴

A farsang farkának időjárása a lábodi hagyomány szerint előre mutat a húsvétra: „Ha a farsangi fánkot az utcán eszik, akkor a piros tojást a kályha mellett.”³⁵

Király Lajos

Az udvarlás formáinak változása Sokorópátkán

A házasságkötés szokásköre egyik legkedveltebb és legnépszerűbb témája a néprajzi kutatásoknak. Számptalan lakodalomleírást ismerünk az ország minden tájáról, de a házasságot előkészítő szakasról, az udvarlásról csak kevesen írtak. Feltáratlan e szempontból a Győrtől délre fekvő Sokoróalja is. Ennek a tájegységnek egyik települését, Sokorópátkát választottam kutatásom színhelyéül.

Munkáim során fő szempontnak tekintetem, hogy a szokások helye és szerepe hogyan változott a mindennapi élet szerkezetében az elmúlt évszázadban. Ez indokolta a három korosztály kiválasztását, hogy a szokások változása nyomon követhető legyen. Az első korosztály az első világháború idején volt fiatal, a második pedig a második világháború idején. Egy háború mindig fordulópontot jelentet az egyén életében, ezért választottam ezeket a korosztályokat. Ezekon kívül a most házasság előtt álló vagy fiatal házas korosztályt vizsgáltam az összehasonlításhoz, mert az eltelt nyolcvan-száz évben óriási változások történtek témánk szempontjából, és ezekre érdemes rávilágítani.

Az emberi élet nagy fordulóit, mint például a születés, a házasság vagy a halál, mindig egy átmeneti időszak előzi meg. A házasság előkészítő szakasza az ifjúkorral kezdődik. Az ismerkedés, az udvarlás és a párválasztás a leány- és legényélet közepontjában állt a hagyományos paraszti társadalom felbomlásáig.

Az udvarlásnak, a legények közeledése a lányokhoz különböző, társadalmilag elfogadott formák között, amellyel házasságuk útját egyengetik. Különböző szabályai voltak, amelyek betartása a fiatalok, főleg a lányok jó híre megőrzésének szempontjából volt fontos. Az udvarlás elsősorban a lányos háznál történt. Szertartás módjai alakultak ki (például bálba hívás, táncrakérés, hazakísérés).

Az udvarlás megszabott rendje volt. Csak páros napokon, *legényes estéken*, a hét helyi szokás által kijelölt estéin volt szívesen látott a legények látogatása a lányos

³² Witt Lászlóné, Somogyi Honismeret, 1982.2: 86. old.

³³ *Némethné B.M.* i.m. 46-47. old.

³⁴ NA-195.

³⁵ *Mike Györgyi*, Somogyi Honismeret, 1991. 1:50. old.